

ZONES GRISSES DE L'OBSERVANÇA: DIPUTACIÓ I/VERSUS CONTRAFACCIONS

Josep Capdeferro
Universitat Pompeu Fabra¹

1. UNA ASSIGNATURA PENDENT: LA HISTÒRIA GENERAL DE L'OBSERVANÇA A CATALUNYA (S. XV-XVIII)

El títol d'aquest article pot resultar crític, ho sé. Per això intentaré explicar-ne el contingut de la manera més planera possible. L'observança del dret es considera un dels trets més destacats del dret públic català anterior al Decret de Nova Planta (1716), que Víctor Ferro sintetitzà magníficament l'any 1987.² Ras i curt, implicava garantir que no només les persones comunes, sinó també les autoritats, havien de respectar les normes del país: tant els usatges, sobre els quals s'havia construït el poder —i les seves limitacions— dels comtes de Barcelona, com les constitucions, els capítols de cort i els actes de cort, que havien estat decretats pels comtes reis a proposta o amb el consens de la comunitat política de base estamental en successives reunions de Corts des del segle XIII fins al principi del XVIII —eren pactes bilaterals amb valor constitucional o legal assolits en el marc d'un parlamentarisme preliberal—. El concepte antagònic a l'observança era la contrafacció —vulneració d'un dret.

Des d'almenys el segle XV, diverses lleis relatives a l'observança establien uns mecanismes per a procurar limitar l'arbitrarietat del rei i dels seus agents a Catalunya. Al principi del segle XVIII funcionà amb plenitud el més sofisticat d'aquests mecanismes, el Tribunal de Contrafaccions,³ de composició mixta i paritària entre la monarquia i els tres estaments, situats en una perfecta bilateralitat, sense que cap de les dues parts tingués reservat un vot de qualitat. Malauradament, Víctor Ferro no pogué conèixer

1. Aquest article s'emmarca en el projecte de recerca DER2016-75830-P del Ministeri d'Economia i Empresa, «De la *iusdictio* a la sobe­rania: formas de organización política y jurídica de las monarquías hispánicas (siglos XIII-XX)», dirigit per Tomàs de Montagut.

2. Víctor FERRO, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987.

3. Josep CAPDEFERRO i Eva SERRA, *Casos davant del Tribunal de Contrafaccions de Catalunya (1702-1713)*, Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i Parlament de Catalunya, 2015. Josep CAPDEFERRO i Eva SERRA, *El Tribunal de Contrafaccions de Catalunya i la seva activitat (1702-1713)*, Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i Parlament de Catalunya, 1995.

amb certesa el funcionament d'aquest tribunal —el vèrtex de l'edifici de dret públic català, la coronació del pactisme i el iuscentrisme—. Això sí, l'intuí i en valorà el potencial.⁴

Acabo d'esmentar la paraula *iuscentrisme*. Entre altres coses, implicava que el dret, amb la seva raó intrínseca, se situava al centre de l'experiència social; que cadascú havia de defensar i legitimar els seus interessos segons uns paràmetres jurídics. Era, és clar, un context necessari per a la subjecció de tota la comunitat política al dret, equiparable amb el *Rule of Law* que els anglesos fa segles que practiquen i teoritzen. Quelcom diametralment oposat a l'absolutisme d'altres territoris europeus —també Anglaterra, durant alguns períodes històrics—, on la voluntat política de les monarquies i dels seus aparells de poder prevalia per sobre de les normes que les mateixes monarquies prèviament havien aprovat o acceptat.

La centralitat de l'observança en el dret històric català mereix que algú li dediqui aviat una recerca en profunditat o una tesi doctoral —més d'una, si cal— i n'estudiï continuïtats, ruptures i modulacions, com a mínim entre el principi del segle xv i el principi del xviii. Al llarg dels anys, canvià la manera de transgredir el dret per part de la monarquia i els seus oficials, i també la manera de reaccionar de les institucions de la terra, principalment —però no exclusiva— la Diputació del General.⁵ Perquè la Diputació, comissió delegada dels tres estaments erigida de manera regular a partir de mitjan segle xiv, havia rebut, a més d'unes competències fiscals i financeres amplíssimes, la missió d'alta rellevància política de denunciar les eventuais contrafaccions al dret català i instar públicament que fossin jutjades i reparades davant la Reial Audiència de Catalunya o, a partir del 1702, davant del Tribunal de Contrafaccions.

Fixem-nos en les primeres dècades del segle xvii. Algunes contrafaccions que patí aleshores el dret català han estat estudiades prou bé, des de les demolicions *ex abrupto* de castells on presumptament havien estat acollits bandolers que defugien la justícia règia,⁶ fins a les que suscitaren conflictes constitucionals de primer ordre —gairebé conflictes de sobirania— entre la monarquia i la Diputació. Aquesta darrera, lluny d'agemolir-se davant l'autoritarisme creixent dels Àustria menors, consultà juristes que, amb els seus memorials polítics impresos, mobilitzaren l'opinió pública. Aquesta mobilització contribuï poderosament a la secessió del 1640.⁷ Molts altres episodis de pretesa (in)observança de la mateixa època, menys clars o contun-

4. Víctor FERRO, *El dret públic català*, p. 419-427.

5. Víctor FERRO, *El dret públic català*, p. 278 i 416-417.

6. Josep CAPDEFERRO, «Joan Pere Fontanella (1575-1649?). El dret al servei de la pàtria», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo, 2001, p. 51-70, esp. p. 53.

7. Joan Lluís PALOS, *Els juristes i la defensa de les Constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic, Eumo, 1997. Antoni SIMON, *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 115-162. Josep CAPDEFERRO, «Joan Pere Fontanella (1575-1649?)», p. 57-64.

dents —però també interessants—, no han estat gens o tan analitzats. Els qualifico de *zones grises* per a evidenciar que susciten dubtes o problemàtiques, no són clars del tot. Avui en presento de dos tipus: *a)* injustícies que algunes persones esgrimien que havien patit i que no era clar que es poguessin jutjar com a contrafaccions o, per motius diversos, no rebien la resposta de la Diputació que tals persones creien adequada; *b)* contrafaccions pretesament comeses per la mateixa Diputació —és a dir, la institució garant de la legalitat era acusada de conculcar-la.

Els sis casos que llegireu tot seguit constitueixen una selecció —crec— prou significativa. Dos corresponen al primer tipus, tres al segon i un darrer els combina ambdós. Els he localitzat enmig de l'abundantíssima documentació de la visita del General de Catalunya —el control o fiscalització de l'activitat dels diputats, els oïdors de comptes i els seus nombrosos oficials, que tenia lloc al final de cada trienni—. ⁸ Al meu parer, l'homenatge més gran que li podia fer a Víctor Ferro era picar pedra a l'arxiu, on ell per circumstàncies vitals diverses no pogué complementar els coneixements exactes adquirits a través de la literatura jurídica i la historiografia.

2. ABÚLIA O NEGLIGÈNCIA EN LA DEFENSA DEL DRET CATALÀ

2.1. INJUSTÍCIES PATIDES PER PAULA GASSONA A L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU (1607)

Un primer cas en el qual vull detenir-me és el de Paula Gassona, que el procés de la visita del General que s'inicià a l'agost del 1608 m'ha permès localitzar i que estic aprofundint. ⁹ Gassona, malgrat que era una vídua de condició modesta, decidí lluitar amb les armes que el dret i les institucions de Catalunya posaven al seu abast contra una injustícia colpadora que li provocà un greu deshonor. La resumeixo breument perquè és indispensable per a la narració, tot i que no vull que n'acapari el protagonisme: la vídua era l'encarregada de les gallines i cuinava el brou a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Durant la primavera del 1607 presumptament no va detectar una broma de mal gust que un aprenent d'apotecari i dues noies de setze anys van dirigir al prior de la institució: tirar-li un purgant al brou. Enfurismat, un dels administradors de l'Hospital i alguns subordinats seus buscaren proves de manera antijurídica,

8. Ricard TORRA, *La visita del General de Catalunya: la institució i el seu encaix en el sistema institucional català d'època moderna (segles XV-XVIII)*, tesi doctoral, Cerdanyola del Vallès, Universitat Autònoma de Barcelona, 2018.

9. N'he donat una primera pista a Josep CAPDEFERRO i Adrià SAN MIGUEL, «“Los hòmens no són perfets”: revelacions dels processos de fiscalització institucional», *Scripta. Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna* (València), núm. 13 (juny 2019), p. 194-211, esp. p. 199-200. El procés es troba a ACA, Generalitat, VG-35, camisa núm. 5.

sense cap mena de procés ni de garantia jurisdiccional, i acabaren sotmetent els tres culpables i sobretot Paula Gassona —que mai no es demostrà que els hagués estat còmplice— a detencions, vexacions i assots en públic. Gassona elevà una queixa al virrei i presentà davant la Reial Audiència, amb poc èxit, una causa de regalia contra els quatre administradors de l'Hospital —al·legant que sempre actuaven col·legiadament— i els altres homes que havien actuat contra ella per la via de fet. L'arxivament de la causa, pretesament per problemes d'imputació —i segurament també per falta de proves concloents—, mogué Gassona a denunciar el cas dues vegades davant dels diputats i oïdors de comptes del General de Catalunya, que el tornaren a posar en coneixement del virrei a principis de novembre del 1607, però aquest donà per bo l'arxivament decretat pels jutges del seu aparell de poder.¹⁰ Els membres del consistori de la Diputació no es mobilitzaren més. Frustrada, la víctima tornà a intentar fer valdre els seus drets en el si del General; aquesta segona vegada instà el procurador fiscal de la visita del General del 1608 a verificar si els diputats i oïdors cessats havien estat suficientment diligents en la defensa de la legalitat catalana, que regulava estrictament els procediments jurisdiccionals —i, és clar, s'oposava rotundament a qualsevulla condemna sense cognició de causa—; dit altrament, a verificar si havien utilitzat tots els mecanismes que tenien a l'abast per a denunciar el que, per a Gassona, era una contrafacció infame —millor dit, un cúmul de contrafaccions, perquè la llista de normes pretesament vulnerades era llarga—. La querella número 20 de la visita fou resultat de l'acció conjunta de la vídua i el dit procurador fiscal.

Els advocats dels membres del consistori, a l'hora d'articular-ne la defensa, negaren que els seus clients haguessin actuat amb dol o negligència, insinuaren una certa desconfiança envers Gassona —pel seu fracàs davant la justícia ordinària— i, sobretot, s'empararen en el fet que la vídua mai no hagués culpats cap oficial reial d'haver comès cap contrafacció contra ella. Això era rellevant car la Diputació només era competent per a actuar contra oficials reials contrafactors, no pas contra els administradors de l'Hospital ni contra altres terceres persones. La sentència fou absolutòria i explicità que les acusacions no eren condemnades a pagar les costes, la qual cosa implicava reconèixer que no havien litigat temeràriament.¹¹

10. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum III. Anys 1578 a 1611*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1996, p. 567, on s'observa que el virrei respongué als diputats que «per no constar de qui ho havia manat fer, no's passave avant [el procés de regalia], y que ho manarie vèurer de nou y procurarie manar que se observassen les constitucions en tot y que no's fes agravi a ningú y manarie fer justícia».

11. ACA, Generalitat, VG-37, segon tom de sentències, f. 14v-15r (4 de maig de 1609).

2.2. EXACCIONS INDEGUDES DE MITGES ANNATES (1631-1632)

El procurador fiscal de la visita del General que començà a l'agost del 1632 acusà els diputats i oïdors de comptes del trienni del 1629 d'haver romàs passius davant d'una contrafacció greu comesa per l'aparell reial a Catalunya sota l'empara d'una pragmàtica dictada per Felip III (IV de Castella) a Madrid el 28 de juny de 1631: la que decretava l'exacció de mitja *annata* —sis mensualitats de salari o renda— a cada persona que fos proveïda pel rei en un ofici o prebenda, eclesiàstic o secular, temporal o perpetu.¹² Aquesta exacció versemblantment vulnerava la Constitució 29 de les Corts de 1553, que prohibia imposar nous vectigals o càrregues fiscals o parafiscals sense consentiment parlamentari. En un primer moment, els juristes de la Diputació havien pensat que més aviat contravenia constitucions del títol «De persones prohibides regir oficis» de la compilació de dret català, com ara la Constitució 18 de les Corts de 1363, dirigides a evitar pagaments o préstecs a canvi de l'obtenció de càrrecs¹³ —la temuda venalitat dels oficis, que s'estenia per Castella i França.

Francesc Montaner, advocat fiscal de la visita del General, posà una frase d'impacte a l'inici de la querella:

Lo principal fi per lo qual fonch eregit lo tribunal dels diputats y oïdors del General de Catalunya fonch per a què, en cas lo rey nostre senyor o sos presidents volguessen violar y contrafer alguna constitució, capítol de cort, privilegis, ussos y consuetuts del present principat de Cathalunya y Comptats de Roselló y Sardanya, tinguesen obligatió dits diputats y oïdors de exir a la deffensa de la violatió de la constitució, capítol de cort, privilegi, us y consuetut, y axí, a l'introhít de son càrrech juren y ne presenten sagrament y omenatge y ne houen sentència de excomunicatió, y per dit effecte poden gastar lo diner de la Generalitat que serà menester, com conste del capítol 2 del nou redrès de les Corts de l'any 1599.

L'inici de la frase no era precís, car, com he esmentat més amunt, la Diputació del General s'havia instituit al segle XIV i originàriament havia rebut jurisdicció en matèria fiscal; la funció de vetllar per l'observança del dret li havia estat assignada posteriorment, a partir del principi del segle XV.¹⁴ Tanmateix, reflectia molt bé una percepció freqüent entre els catalans de les dècades de 1620 i 1630 —la Diputació com a bastió del constitucionalisme català— i, en conseqüència, una sensació de frustració i desemparament.

12. La font principal d'aquest apartat és ACA, Generalitat, VG-95, querella 68.

13. CADC (1704), I, 4, 25, 20, i I, 1, 61, 12, respectivament.

14. Tomàs de MONTAGUT, *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya (des dels seus orígens fins a la reforma de 1413)*, Barcelona, Sindicatura de Comptes de Catalunya, 1996, p. 138.

Les declaracions testificals i altres proves produïdes durant el procés de fiscalització aporten informacions addicionals rellevants sobre l'afer, com ara les següents: tot i que la pragmàtica no havia estat objecte de publicació o crida a Catalunya, hi entrà en vigor i s'hi aplicà de manera efectiva; segurament per por de perdre l'ofici o la prebenda rebuda, gairebé ningú no gosà denunciar davant dels diputats —ni tampoc davant dels visitadors— l'exacció que s'havia vist forçat a pagar; entre els qui tard o d'hora esquarteraren el mur de silenci¹⁵ i revelaren quants diners havien satisfet i de quina manera, trobem Francesc Trobat i Montserrat Puigvert, per càrrecs d'escrivà de manament, o Francesc Palau i Joan Francesc Codina, per privilegis de ciutadà honrat de Barcelona.

Els diputats i oïdors de comptes es refugiaren en circumstàncies com aquestes per a justificar la seva inacció, tant davant d'alguns oficials del General que els demanaven una reacció —el síndic del General o l'advocat fiscal suplent, Rafael Puig, mentre cobrí la plaça de Vicenç Hortolà—, com, mesos més tard, davant dels visitadors.¹⁶ Sobretot, esgrimiren que havien confiat que el problema es resoldria amb la vinguda del rei per a concloure les Corts iniciades l'any 1626. I, amb major cautela, al·legaren que en la seva omisió no hi havia hagut ni dol ni frau, i que no se n'havia seguit cap perjudici a la Generalitat.

Malgrat l'existència de proves tan concloents com algunes quantitats girades a la taula de canvi o al banc de Barcelona en concepte de mitges *annates* —quinze lliures barceloneses a compte de Jaume Mirat, batlle de Vilafranca del Penedès, i d'Antoni Galtés, com a sotsveguer i batlle de Prats de Rei, i dues-centes vuitanta-sis per part de Joan Pau Xammar—, els diputats i oïdors persistiren en el relat que no havien deixat de fer el que era el seu deure i havien respectat al peu de la lletra el circuit de

15. Resultà deliciosament opaca la declaració testifical de l'escrivà major, Antoni Thió, fidel als seus superiors: «[Jo] sentí que entra las perçonas del dit consistori se tractava de algunas cosas que's deyan per la ciutat que sa magestat feia y manava exhigir alguna cosa en rahó de medias annatas de las mercès que sa magestat feia així de provisions de officis com de altres, y aparagué'm a mi que se anaven inclinant las perçonas de consistori a que's procuràs algun acte positiu de prova ab què constàs que sa magestat o sos ministres haguessen fet semblant exactió per a poder ab ell fundar la queixa de contrefacció de constitusions, si le-y havia, en rahó de dita exactió de medias annatas, y que en alguna altra occassió entenguí jo testimoni, axí del consistori com altrament, que no's trobava ni-s podie haver alguna prova que fos concloent o prae-sumptiva, sinó sols un murmuri entre algunas perçonas de aquesta ciutat, de les quals no se'n podie haver prova més de què haver-ho hoït a dir, sens donar sciència de quinas perçonas ni per quinas gràtias y mercès se era feta la dita exactió». Sobre Thió, vegeu Josep CAPDEFERRO i Adrià SAN MIGUEL, «“Los hòmens no són perfets”», p. 201-202 i 205-206.

16. Frases espigolades entre les declaracions dels mebres del consistori: «No tinch memòria que no se haja fet tot lo que convenia fer»; «com no trobaren ningun acte positiu, no determinaren se fes res»; «feren lo que pugueren, però com no pogueren trobar ningun acte positiu no passaren avant»; «sempre que me ha constatat alguna contrafacció de constitutió som axit a la defensa, conforme la obligatió que tenie per rahó de mon officí», etc.

tramitació que s'estilava seguir a la Diputació del General en casos de presumptes contrafaccions. Simplement, no s'havia superat la fase interna, la que no transcendia. Durant aquesta fase, el procurador fiscal, el síndic i altres oficials del General havien estat buscant actes positius o testimonis que certifiqessin fefaentment que s'havia exigit de manera efectiva alguna mitja *annata*. Paral·lelament, els assessors ordinaris i l'advocat fiscal, juntament amb altres juristes, havien estat mirant si dites exaccions eren contràries al dret, per a declarar la contrafacció, pas previ a l'obertura d'una fase externa que haurien hagut de liderar els diputats i oïdors de comptes; l'advocat fiscal fins i tot havia redactat una suplicació que havia entrat al consistori de la Diputació, però mai no n'havia sortit aprovada.

El juny del 1633 els visitadors del General absolgueren els antics diputats i oïdors d'aquesta querella —la número 68— i d'algunes altres amb un motiu dissortadament prou habitual, una pretesa falta de proves: «[...] no consta de la manera que constar deu de la intenció del procurador fiscal».¹⁷ Una falta de proves similar a la que els exdirigents de la Diputació havien esgrimit per a no declarar la contrafacció.

3. DIPUTATS I OÏDORS, PRESUMPTES CONTRAFACTORS

3.1. DETENCIÓ PER VIA DE FET ORDENADA PER UN DIPUTAT (1604)

En la visita que començà a l'agost del 1605, el botiguer de ferro de Barcelona Joan Huguet Verdet, amb el suport —si més no nominal— del procurador fiscal del General, es querellà contra l'oïdor eclesialístic Paulo Pla i els altres diputats i oïdors de comptes del trienni del 1602 per haver-lo fet capturar o haver permès capturar el 6 de juliol de 1604 i haver-lo detingut durant mesos a la presó de la Diputació de manera antijurídica, sense cognició de causa¹⁸ —«sens culpa alguna ni preseir provissió xica ni gran, sinó assolas, per pur antojo dels diputats y oïdors del present principat de Catalunia per lo trieni proppassat y per a pelesar sa intrínseca mala voluntat y agraviar[-lo]»—. La llarga detenció li havia fet perdre el crèdit econòmic i social —«[ha] anat a total roïna casi tota sa casa»— i això havia estat «a notori en expressa violació de las generals constituciones de Catalunia, les quals los dits [diputats] en lo introit de sos officis tenen iurades». Verdet no esmentà que tinguessin el deure de protegir-les, aquestes constitucions, però sí que insistí a qualificar els antics diputats i oïdors de *contrafactors* —concretament, de «violadós de constitutions periurs»—, per la qual cosa demanà que fossin condemnats a pagar-li l'elevadíssima suma de set-cents cinquanta ducats de bon or i pes en concepte de danys i despeses, «los quals aguera més

17. ACA, Generalitat, G-8/1, f. 79v-80v (10 de juny de 1633).

18. La font principal de l'apartat és ACA, Generalitat, VG-29, camisa número 74.

stimat pagar de sa bossa pròpria o dexar de guaniar que sufrir y soportar consemblants danys y anuxs [*i. e.* enuigs]».

La defensa dels antics diputats i oïdors, lluny de negar el punt central de la querella —la captura amb insuficient cobertura jurídica—, la legitimà per diversos motius: *a)* la sospita que existia que Verdet era culpable d'un «latrocini» de més de vuit-centes trenta-sis lliures barceloneses al General de Catalunya; *b)* la necessitat de secretisme per a neutralitzar el risc de fuga del presumpte delinqüent —el consistori havia acordat que «ab lo major secret y cautela del món, pus la qualitat del negoci ho requeria, [Pla] fés pèndrer y capturar la persona de dit Uguet, perquè si'n tenia notícia no s'amagàs y fugís, com havian fet los Serras, Torrent, Catà y altres»—; *c)* el fet que se li respectaren, si no de manera absoluta, almenys relativa, garanties processals i penitenciàries —Verdet havia gaudit fins i tot d'algun «tercer grau» per a passar a casa la forta calor estival—; *d)* la praxi contínuament observada a la Diputació que, «segons la qualitat del negoci», qualsevol diputat o oïdor de comptes —o el consistori, de manera col·legiada— podia decretar detencions sense cobertura jurídica prèvia per a evitar que els presumptes culpables s'escapolissin de l'acció de la justícia —«ab molta justa raó, per lo que, fent-ho de altra manera, podrie redundar en notable dany y perjudici de la Diputació y dels drets de la Generalitat, per los avisos los podrien donar entrevenint-hi tots»; *e)* i sobretot, com a cirereta del pastís, l'elevadíssima eficàcia jurídica que els estils i les pràctiques tenien en el General de Catalunya, similar a la del dret positiu —«en la Cassa de la Deputatió y en lo General los estils tenen tanta força com si fosen capítols de Cort, en tant que en la contrefacció de aquells se oposen los diputats y oïdors com si's contrefeye qualsevol constitutió, com està disposat en la vulgada constitutió de la observança».

El maig del 1606 els visitadors dictaren sentència a favor de Paulo Pla i els seus antics companys del consistori. Consideraren que, amb els testimonis i les proves que havia presentat al llarg del procés de fiscalització, Verdet no només no havia demostrat que els diputats i oïdors fossin culpables, sinó que havia donat indicis que era ell qui havia actuat en detriment del General de Catalunya; així, Paulo Pla havia «tingut justa causa de proçehir a la captura de la persona de dit Uguet Verdet y per consegüent los demás querelats de aver consentit dita captura».¹⁹ Almenys en aquesta ocasió, la visita legitimà —en comptes d'esmenar— els excessos d'executorietat dels dirigents de la Diputació. Sumant les potestats que tenia jurídicament reconegudes i les que s'arrogava, no és estrany que la institució resultés terrible als ulls de molts catalans de l'edat moderna.²⁰

19. ACA, Generalitat, VG-33, carpeta de sentències, f. 29 (6 de maig de 1606).

20. Josep CAPDEFERRO, *Ciència i experiència. El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*, Barcelona, Fundació Noguera, 2012, p. 144.

3.2. UN DESNONAMENT IMPROCEDENT (1604)

Una de les sentències de la visita del General de Catalunya iniciada l'any 1605 condemnà els diputats i oïdors de comptes del trienni del 1602 per haver fet expulsar Elisabet, vídua de Julià Mataró, de la casa que tenia llogada a Josep Miró al carrer de Montjuïc de Barcelona, «juntament ab tota la roba y mobles [...] ab molt gran rigor y sens coneguda de causa». Això, malgrat que el dia previ a l'expulsió li havien manat que girés a la taula de canvi de Barcelona nou lliures corresponents al preu del lloguer del primer semestre del 1604 —a Barcelona l'estil era pagar per «mitja anyada» i per avançat—, cosa que ella havia fet immediatament. Així, els dirigents de la Diputació, per raons que se'ns escapen,²¹ havien vulnerat la cèlebre pragmàtica *Domibus evacuan-dis*²² il·legítimament, sense poder aportar cap resolució dels assessors ordinaris del General que avalés jurídicament la seva actuació. La sentència manà que els condemnats paguessin quinze lliures en concepte de danys a la perjudicada, que també recuperaria les nou lliures de lloguer que havia pagat en va. En la sentència hi ha una frase que ens interessa més que la mateixa condemna, ja que censurà els diputats i oïdors per haver vulnerat una norma «a la observança de la qual, y de altres leys del present Principat, són tinguts dits deputats y oïdors, a qui toca més en particular fer observar les constitucions generals y altres leys del present Principat als demás tribunals y officials de aquell y altres particulars».²³

3.3. DETENCIÓ DE DUES DONES PELS DEUTES FISCALS D'UN PARENT (1627)

En la visita del General iniciada a l'agost del 1629, el procurador fiscal es querellà contra els diputats i els oïdors de comptes del trienni del 1626 per haver fet detenir i recloure a la presó de la Diputació dues dones, una jove i la seva sogra, per deutes civils que el marit difunt de la jove tenia contrets envers el General de Catalunya.²⁴ Les dones eren Esperança, vídua del barreter Gabriel Rovira, i Elisabet, muller d'un dels seus fills, el negociant Bartomeu Rovira. Aquest darrer havia mort feia relativament poc temps i havia deixat a deure sis-centes lliures al General per una seguretat o assegurança que havia pres envers les malaurades galeres del General.²⁵ El deute li

21. Malauradament, els volums ACA, Generalitat, VG-29, VG-30 i VG-31 estan fora de consulta i en els volums VG-32 i VG-33 no hi ha el procés corresponent a aquesta querella.

22. Pragmàtica del 1370 ratificada a perpetuïtat el 1387: CADC (1704), II, 4, 7, 1 i 2.

23. ACA, Generalitat, VG-33, f. 58r-59v.

24. ACA, Generalitat, VG-87, querella 51.

25. Ricard TORRA, «¿Más allá del control de la corrupción? Las sentencias de visita como base para nuevos ordenamientos jurídicos: el impreso sobre las galeras de 1621», a Francisco GIL, *Estudios sobre la corrupción en España y América (siglos XVI-XVIII)*, Almería, Universidad de Almería, 2017, p. 171-188.

havia valgut un llarg període a la presó de la Diputació. Les dones, en canvi, només hi passaren vint-i-quatre hores, a finals d'octubre del 1627. De seguida aconseguiren la llibertat perquè Segimon Damians, mercader de Barcelona i cunyat i gendre, respectivament, de les afectades, pagà una pòlissa per als diputats al banc de la ciutat per valor de gairebé cent lliures barceloneses, que cobrien tant les vuitanta lliures d'una paga de l'acord que Gabriel Rovira havia fet amb la institució per a anar amortitzant el seu deute com més d'una quinzena de lliures per les despeses derivades del constrenyiment i la detenció. Almenys Elisabet Rovira es trobava en una situació capciosa, car, d'una banda, havia obligat els seus béns al General pel deute del marit —l'havia avalat— i, de l'altra, quan el General pretengué executar els béns del marit, ella hi oposà la possessió d'un crèdit preferent, el que garantia el rescabament del seu dot. Quan la detingueren, en qualsevol cas, els diputats i oïdors contraferen la Constitució 16 de les Corts de 1422, que prohibia que cap dona fos empresonada per cap tipus de deute civil, encara que hagués obligat la seva persona i els seus béns i que els deutes fossin de naturalesa fiscal.²⁶ Així, ¿els membres del consistori de la Diputació, que havien de fer observar les lleis de Catalunya, les estaven burlant?

La sentència de la visita del General, tot i que reconegué clarament que tant en el dret comú com segons els drets de Catalunya estava prohibit «que las donas per drets civils, privilegiats o no privilegiats, ordinaris ni fiscals y reals, no puguén ésser capturadas sas perçonas», i aquesta era «la consuetut y observança tant en la Deputació com en altres corts y consistoris del Principat [de Catalunya] y Comptats [de Rosselló i Cerdanya]», absolgué els acusats «per quant dels mèrits de la present querela no consta de la intensió del procurador fiscal».²⁷ Què havia passat durant la instrucció del procés —aparentment incompleta—? Principalment, potser no havia quedat prou fefaentment demostrat que les dues vídues haguessin estat empresonades de manera efectiva —al testimoni de Damians se li donava poc crèdit per raons de parentiu—; tampoc que els diputats i oïdors de comptes haguessin condicionat el seu alliberament a cap tipus de pagament ni que haguessin actuat sense la preceptiva provisió dels seus assessors ordinaris, que els descarregava de responsabilitat. Només un dels antics membres del consistori de la Diputació, Jaume Manyalich, burgès de Besalú que havia estat oïdor reial, feu una confessió amb substància. En transcrivim el passatge més eloqüent, on s'aprecia una certa ignorància del que disposaven les constitucions i altres drets de Catalunya i una preocupant concepció subjectiva i relativització del seu valor jurídic —imputable en part a la rotació triennial en els càrrecs?—:

Tampoch sé que las constitutions de Cathalunya disposen que las donas no puguén ser capturades y, quant hi hagués constitució que tal disposàs, no entench

26. Constitució 16 de les Corts de 1422: CADC (1704) I, 4, 16, 8.

27. ACA, Generalitat, G-8/1, f. 14r (27 de maig de 1630).

jo que compregués las donas que estan obligades per deutes al General, per ser las obligacions que se li fan fetas com ha deutes fiscals y reals y, quant sia veritat que no's consentís en concistori de què fossen extretas dels càrcers en què estavan detingudes que primer no haguessen pagades les vuytanta lliures y despeses que diu lo interrogatori, no entench jo se'ls fes agravi, pus que'u devian per llur obligació.

No ens consta que aquest parer fos compartit per cap altre dirigent de la institució, però ajuda a entendre que, davant de denúncies eventuais de contrafaccions, en qualsevol consistori de la Diputació del General podien aflorar posicions molt contrastades que els tècnics jurídics haurien de saber reconduir a la posició institucional.²⁸

4. NEGLIGÈNCIA I TRANSGRESSIÓ DEL DRET, COMBINADES

4.1. CONTRAFACCIONS ENTORN DE LA VISITA ALS OFICIALS REIALS DEL REGENT CLAVERO (1603-1605)

Deixo per al final de l'article el cas que considero més atractiu: per la complexitat, per les implicacions personals i institucionals i perquè s'hi combinen elements de les dues tipologies apuntades.²⁹ Començo amb un advertiment, per a evitar confusions al lector: mencionaré dues visites o fiscalitzacions diferents, una que afectà els oficials reials que no purgaven taula —majoritàriament, els de rang superior—³⁰ i una altra sobre el General de Catalunya.

El procurador fiscal de la visita del General que s'inicià a l'agost del 1605 denuncià que els diputats i oïdors de comptes que acabaven de cessar havien prohibit a l'advocat fiscal i al procurador fiscal del General qüestionar-los amb escrits o suplicacions per presumptes contrafaccions als drets de Catalunya que estaven o bé cometent o bé permetent en el marc de la visita dels oficials reials superiors de Catalunya conduïda per Diego Clavero, regent del Consejo Supremo de la Corona de Aragón: «[A l'advocat fiscal Josep Quintana] lo reprengueren perquè se havia atrevit a donar dites suplicacions, manant-li desistís de aquellas y no las tingués per presentades, amenassant-lo de posar-lo en la presó si perseverave en sa pretensió». A un oficial de la Diputació, per preeminent que fos, l'amenaça de ser detingut a instàncies del consistori li podia

28. Josep CAPDEFERRO, *Ciència i experiència*, p. 173-185.

29. La font principal per a aquest apartat és ACA, Generalitat, VG-31, querella 59.

30. Ricard TORRA-PRAT, «De la teoria a la pràctica: la visita de los oficiales reales en Cataluña, 1635-1711», *Memoria y Civilización*, núm. 22 (2019), p. 263-287.

provocar un efecte inhibitor important;³¹ no inhibir-se, mantenir-se ferm, podia conduir a una controvèrsia de grans dimensions.

Gràcies al procés de visita del General, es pot reconstruir la tensió que havia esclatat durant el febrer del 1605 —al final de la visita de Clavero— entre els dirigents de la Diputació i els seus fiscals.³² L'1 i el 4 de febrer de 1605, i novament el 26 del mateix mes, el procurador fiscal del General, Pere Mas, havia interpellat els diputats i oïdors de comptes amb suplicacions escrites i signades per l'advocat fiscal, Josep Quintana, amb les quals els havia advertit que estaven fent i alhora permetent diverses contrafaccions a constitucions, capítols de cort i actes de cort, entre les quals hi havia³³ «pagar excessius salaris a dit regent Clavero y per més temps y dies dels que de justícia era permès»³⁴ o bé consentir-li la «nominació y creació de oficials stranjers del present Principat» —singularment l'aragonès Joan Porter, que havia cobrat cinquanta rals diaris mentre havia exercit com a advocat fiscal de la visita règia—. A parer dels dits procurador i advocat fiscal, el regent Clavero —obligat a observar no només les constitucions i altres drets del Principat, sinó, a més, els usos i l'estil de la Reial Audiència i el Consell Reial—, durant la instrucció i l'enjudiciament de la seva fiscalització als oficials reials, havia vulnerat impunement molts drets «ab mil contrafaccions [...] particularment ab la tortura que dit Clavero executà ab la persona de Benet Subirana, de la qual morí naturalment, dissimulant axí dit Clavero com dits deputats, oïdors y assessors».

En la seva declaració davant dels visitadors del General, Quintana recordà que, a principi de l'esmentat febrer del 1605, l'havien cridat dos diputats i dos oïdors —eren absents el diputat militar i l'oïdor reial—, acompanyats de juristes afins —«els trobí en consistori ab una junta de doctors casi tots ells parents dels diputats»—. Els dits membres del consistori l'havien reprès i li havien demanat que retirés les suplicacions controvertides, que a llur parer no eren sinó «desacatos». Quintana els havia respost «que m diguessen quals eran [els *desacatos*], que yo no-ls hi sabia, y que no podia desistir del que en ditas suplicacions demanave, per ser tant lo interès del General y contrafaccions de constitucions se eran fetas, y que abans dexaria lo offici

31. Josep CAPDEFERRO i Adrià SAN MIGUEL, «Los hòmens no són perfets», p. 203-208.

32. Pel que fa als esdeveniments objecte de denúncia pròpiament dits, vegeu *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, p. 495, 814-816 (suplicacions presentades des de l'octubre del 1604 per Benet Subirana o en defensa seva), 818-819 (la certificació dels salaris pagats pel regent els comptes del General de Catalunya a Diego Clavero i els seus oficials de suport) i 819-821 (arguments de Clavero relacionats amb els seus oficials de suport i la seva condició).

33. N'indiquem altres en la nota 38.

34. Només el diputat militar Hugo de Tamarit —potser més per absència que per contradicció?— i el diputat reial Joaquim Setantí s'havien manifestat en contra del pagament del que consideraven excessos salarials.

que fer cosa contra ma consciència»;³⁵ en aquesta conversa tensa no hi va ser present l'escrivà major del General, a qui Quintana havia fet aixecar acta de les suplicacions frustrades. Sempre segons Quintana, un cop s'acabà la tensa conversa amb ell, el deixaren en una sala i es van reunir a soles amb el procurador fiscal, «al qual tinc entès feren moltes amenazes y extorsions perquè tingués per no presentada la suplicació donada al primer de febrer». A Pere Mas no li deixaren consultar res amb Quintana, ni a fora ni a dins d'on eren els membres del consistori i els seus juristes de confiança. Segons declarà el mateix Mas als visitadors, li digueren «que jo tenia edat y que fes lo que m'aparegués, que no podia veure ni parlar ab dit advocat fiscal, que si no feya dita revocació ans de exir de allí que ells provehrien lo que sabien». Mas, «tement alguna rigor no usasen ab mi, com, de fet, segons tinch entès, la hagueren usada», demanà consell a diversos juristes, tant de la Diputació com externs. Mentre no arribaven i no li donaven la seva opinió, li fou permès —finalment!— parlar un moment amb Quintana; després, com calia esperar, els juristes li aconsellaren que retirés la suplicació i s'estalviés problemes amb els dirigents de la Generalitat. Les flames de l'afer es tornaren a avivar el 26 de febrer, quan els dits dirigents ordenaren un nou pagament a Clavero. Contra aquesta ordre, l'advocat i el procurador fiscals presentaren una nova i controvertida suplicació. La mort de l'oïdor de comptes del braç reial, Honorat Martí, esdevinguda el 12 de febrer, deixà en suspens l'assumpte durant uns dies per falta de quòrum.³⁶

És inqüestionable la il·legimitat dels mitjans de «pressió» emprats per la majoria de dirigents de la Diputació envers els oficials dissidents Josep Quintana i Pere Mas, que tenien encomanada una missió tan principal com defensar la legalitat i l'interès del General de Catalunya.³⁷ Dit això, a través dels antics diputats i oïdors que declararen durant el procés de visita, hom percep que a la Casa del General, durant el trienni del 1602, havien coexistit persones que, de maneres discrepants, creien o pretenien tenir l'autèntica clau per a defensar la legalitat i protegir les institucions del país: un sector majoritari havia considerat tan necessària l'àmplia visita dels oficials reials superiors que el regent Clavero havia dirigit entre finals de l'any 1603 i el febrer del 1605, que, a canvi que posés a ratlla força ministres, jutges i oficials de la monarquia, havia estat disposat a tolerar algunes contrafaccions —al seu parer, un mal

35. ACA, Generalitat, VG-31, querella 59, f. 9v-10r.

36. *Diataris de la Generalitat de Catalunya*, p. 501-502. El diputat reial Joaquim Setantí discrepava de la majoria dels seus col·legues i, per tant, aquests darrers necessitaven el vot favorable del nou oïdor reial —que seria Jeroni Bosch— per a assolir la majoria reglamentària d'un mínim de quatre membres del consistori, dels quals com a mínim n'hi hagués un de cada braç.

37. Sobre la creació de la figura de l'advocat fiscal del General l'any 1560, vegeu J. CAPDEFERRO, *Ciència i experiència*, p. 182.

menor—. ³⁸ D'altres, en canvi, entre els quals hi havia l'advocat i el procurador fiscals i el procurador de Don Cristòfol de Centelles, marquès de Quirra, no n'havien volgut deixar passar ni una, per una concepció més estricta de la defensa de la legalitat ³⁹ —o, qui ho sap?, potser perquè no havien volgut ser còmplices de cap connivència amb Clavero o, segons alguns *rivals*, precisament perquè havien volgut encobrir alguns dels oficials reials que Clavero fiscalitzava—:

La supplicació que presentaren lo procurador y advocat fiscal era per millor dir un libello infamatori del regent Clavero y dels diputats, presentat per inducció, al que se entengué, de algunas personas visitadas, y encara que la color ere de conservatió de capítols de Cort, lo fi era tirar a destruir la visita, y per ser aquella estada demanada ab tant gran clamor per tota la Cort y tant encarregada als diputats, no obstant que se entengué lo dit fi, fórem tant celosos de la observansa de las constitutions de Cathalunya, capítols y actes de Cort que juntàrem en la Diputació sis juristas dels més aprovats d'esta ciutat per a què, juntament ab los assessors, mirassen si lo que representava el fiscal era contra constitutió y axí bé mirassen si la supplicació estava ab lo terme y desènsia que havia de estar per a presentar-se a un consistori de tanta autoritat. ⁴⁰

La sentència dels visitadors del General a un cas polièdric i compromès com aquest fou favorable als acusats en la gran majoria dels aspectes —només el dels allotjaments i els lloguers se substanciarà a part—; serviren com a elements de disculpa tant

38. Per exemple, tot interpretant el capítol de cort 5 de les Corts de 1599 —CADC (1704) I, 1, 47, 1— de manera que neutralitzés les prohibicions de crear nous oficials reials a Catalunya, Bernat de Cardona, exdiputat eclesiàstic, deia: «Jo entench que la Cort General [de 1599] conforme al capítol de Cort donà lliessència y facultat per a criar los offitiales de què tenie necessitat dit Clavero per a exequitar y passar avant sa visita general y que podie, axí, crear [*i. e.* designar] aqueix [algutzir en la persona de Baltasar Oliveras] com los altres, perquè aqueix ere hu dels més necessaris per posar en executió la visita». El dit capítol de cort imposava únicament aquesta limitació als oficials que eventualment designaria el visitador reial: «[...] ni per lo exercici de dit officí [de visitador] puga pendre official que sia comissari del Sanct Offici». Cardona també defensava la decisió de desallotjar el diputat i l'oïdor militars del palau reial i llogar-los una casa alternativa, i deixar instal·lar Clavero al dit palau reial, pagant les despeses el General: «Tot se féu pensant ere en gran servey de tot lo present Principat y stil de la Casa de la Deputació» (ACA, Generalitat, VG-31, querella 59, f. 16). Sobre el mateix tema de l'allotjament, l'antic oïdor militar Rafel Rubí i Coll recordà la pressió que s'havia fet tant a les Corts —per part dels braços— com a la cort reial —per part d'una ambaixada de la Diputació, durant un any— per a aconseguir la visita règia, i quan fou nomenat Clavero, «persona tant grave», «nos aparegué convenia al benefici públich dexar-li dita casa» (*ibidem*, f. 20v).

39. Resumeix molt bé el context del trienni i la dualitat entre aquestes posicions Ernest BELENGUER, «Pròleg: la Generalitat en la cruïlla dels conflictes jurisdiccionals (1578-1611)», a *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, p. IX-XLVI, esp. p. XXXV-XXXVII, on fa èmfasi en el cas de Pere Masó, un malaurat de Parets que fou cridat a declarar a Barcelona, on acabà engarjolat durant un any i on acabà morint.

40. Deposició de Rafael Rubí i Coll (ACA, Generalitat, VG-31, querella 59, f. 21r).

els memorials justificadors que havia lliurat Clavero com els avals dels assessors del General a les deliberacions dels seus superiors. Específicament pel que fa al «des-acato» pretesament comès per l'advocat i el procurador fiscals, la sentència capgirà la perspectiva i, en certa manera, assumint el relat del sector majoritari dels antics diputats i oïdors, presentà els fiscals no pas com a diligents denunciants de contrafaccions, sinó com a censurables contrafactors que, almenys en el cas del procurador fiscal, s'havien reconduït gràcies a seguir un dictamen jurídic apropiat. Només una petita cua de la sentència, dictada *ad futurum* —la visita del General des del seu inici s'havia arrogat una certa capacitat creadora o declaradora de dret—,⁴¹ recordà l'obligació del consistori de la Diputació de justificar sempre la negativa a resoldre o tramitar algunes suplicacions que se li haguessin presentat, i aclarí que tal obligació s'estenia a les suplicacions que li pogués presentar el procurador fiscal de la institució:

[...] presentant-se per dit procurador fiscal del General, de consell de son advocat fiscal, suplicacions en consistori en los casos que conforme per capítols de Cort y altramet de dret li és permès per lo bé y útil del General, y aparexerà no aver-les de decretar per justícia ni provehir-les, sie servada la forma del capítol 59 de les últimes Corts, en quant dit capítol sia aplicable a dit procurador del General.⁴²

5. CONCLUSIONS

Qui s'anima a escriure una història integral de l'observança a Catalunya, principalment entre l'inici del segle xv i l'inici del xviii, ja en trobarà col·locats els fonaments, els pilars i els forjats —gràcies a Víctor Ferro—, i també el teulat —l'etapa del Tribunal de Contrafaccions (1702-1713), que vaig estudiar amb Eva Serra—. Pel que fa als murs i a les instal·lacions, a partir d'estudis parcials, per a diferents moments, es va sabent quin sentit prenia el concepte de *contrafacció*, la percepció que en tenien les institucions i la societat, els efectes pràctics que tingueren —o no— constitucions com la de *Lo fruit de les lleis*, del 1422, o la *Poc Valria*, del 1481, les crisis polítiques que algunes acumulacions de contrafaccions provocaren, etcètera. Tanmateix, encara queden moltes dècades per analitzar i un munt de material inèdit. Aquesta aportació d'avui, més que aportar nous casos clars, n'ofereix sis que estan en una zona grisa o

41. Josep CAPDEFERRO, «El vigor de les institucions de la terra a la vigília dels segadors», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya moderna*, Barcelona, Base, 2007, p. 47-83.

42. ACA, Generalitat, VG-33, f. 169v-171v. Eva SERRA, «Els Països Catalans entre el sistema pactista i les noves plantes», a Jaume de PUIG (ed.), *1714*, Barcelona, IEC, 2016, p. 13-31, esp. p. 21-22, celebra que el capítol 46 del redreç del General del 1702 millorés el capítol 59 del redreç del 1599, per «la necessitat de contrarestar les possibles inhibicions del consistori».

d'ombra, sia perquè qui creia que havia patit una vulneració del dret en la seva persona no aconseguia mobilitzar la Diputació del General —garant formal de l'observança al país—, sia perquè era la mateixa Diputació la que pretesament havia vulnerat drets. És a dir, per negligència o per transgressió de la Diputació, o per una combinació d'ambdues. La complexitat de les circumstàncies de cada cas —que de vegades només es poden conèixer parcialment—, els límits inherents a la literalitat de les lleis, les topades de les lleis amb altres fonts del dret, el pragmatisme inherent al poder, o interessos polítics més o menys confessables —entre els quals, potser, hi hauria tolerar alguna contrafacció o un mal menor per a evitar-ne o castigar-ne de majors—, expliquen que la defensa de l'observança no fos sempre una competència nítida basada en valors absoluts.

6. BIBLIOGRAFIA

- BELENGUER, Ernest. «Pròleg: la Generalitat en la cruïlla dels conflictes jurisdiccionals (1578-1611)». A: *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum III. Anys 1578 a 1611*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1996, p. IX-XLVI.
- CADC = *Constitvions y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del capitol de Cort LXXXII de las Corts per la S. C. y R. Majestat del rey don Philip IV nostre senyor celebradas en la ciutat de Barcelona any MDCCII*. Barcelona: En casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, 1704. [Reedició facsímil: Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995 (Textos Jurídics Catalans; 12).]
- CAPDEFERRO, Josep. «Joan Pere Fontanella (1575-1649?). El dret al servei de la pàtria». A: ALBAREDA, J. (ed.). *Del patriotisme al catalanisme*. Vic: Eumo, 2001, p. 51-70.
- «El vigor de les institucions de la terra a la vigília dels segadors». A: ALBAREDA, J. (ed.). *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya moderna*. Barcelona: Base, 2007, p. 47-83.
- *Ciència i experiència. El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*. Barcelona: Fundació Noguera, 2012.
- CAPDEFERRO, Josep; SAN MIGUEL, Adrià. «“Los hòmens no són perfets”: revelacions dels processos de fiscalització institucional». *Scripta. Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna* [València], núm. 13 (juny 2019), p. 194-211.
- CAPDEFERRO, Josep; SERRA, Eva. *Casos davant del Tribunal de Contrafaccions de Catalunya (1702-1713)*. Barcelona: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i Parlament de Catalunya, 2015.
- *El Tribunal de Contrafaccions de Catalunya i la seva activitat (1702-1713)*. Barcelona: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i Parlament de Catalunya, 2015.

- Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum III. Anys 1578 a 1611.* Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1996.
- FERRO, Víctor. *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta.* Vic: Eumo, 1987.
- MONTAGUT, Tomàs de. *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya (des dels seus orígens fins a la reforma de 1413).* Barcelona: Sindicatura de Comptes de Catalunya, 1996.
- PALOS, Joan Lluís. *Els juristes i la defensa de les Constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649).* Vic: Eumo, 1997.
- SERRA, Eva. «Els Països Catalans entre el sistema pactista i les noves plantes». A: PUIG, Jaume de (ed.). *1714.* Barcelona: IEC, 2016, p. 13-31.
- SIMON, Antoni. *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- TORRA-PRAT, Ricard. «¿Más allá del control de la corrupción? Las sentencias de visita como base para nuevos ordenamientos jurídicos: el impreso sobre las galeras de 1621». A: GIL, Francisco. *Estudios sobre la corrupción en España y América (siglos XVI-XVIII).* Almería: Universidad de Almería, 2017.
- *La visita del General de Catalunya: la institució i el seu encaix en el sistema institucional català d'època moderna (segles XV-XVIII).* Tesi doctoral. Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona, 2018.
- «De la teoria a la pràctica: la visita de los oficiales reales en Cataluña, 1635-1711». *Memoria y Civilización*, núm. 22 (2019), p. 263-287.